

Be responsible / Wees verantwoordelijk!

Ben ik daarvoor nou mijn bed uitgekomen? denkt u misschien. ‘Onthoud een ander niet waarop hij recht heeft, maak geen ruzie, wees niet jaloers’.

Zulke regels uit het boek Spreuken ervaren we als saai en moralistisch, of ze roepen verzet op, of we gaan ze ijverig naleven omdat we ‘goed’ willen zijn – een goede vader bijvoorbeeld, als dat zou kunnen. Maar zo blijven we feitelijk met onszelf bezig waardoor we het ‘juiste moment’ (de kairos) missen.

We kunnen dan zelfs het tegenovergestelde bereiken van wat we willen. Denk aan die beroemde scène in de serie Fawlty Towers. John Cleese doet zo zijn best om zijn Duitse gasten niet te kwetsen, dat hij uiteindelijk als een Hitler met gestrekte pas door de kamer loopt.

Kennis is macht maar wijsheid is vrijheid – vrijheid van onszelf zodat we open zijn voor het juiste moment, de kairos. In het boek Spreuken treedt de Wijsheid op als een vrouw. Ze is Gods oogappel (hfdst. 8) en wat doet ze? Ze speelt. Ze speelt voor Gods aangezicht, ze speelt in de bewoonde wereld, ze speelt vanochtend in deze kerkdienst, ze speelt als je straks op de tram stapt.

Mensen die vooral kennis willen, hebben geen tijd om te spelen. Er moet gewerkt worden, er moet gestudeerd worden, je moet de sociale media bijhouden, de kinderen opgevoed. Maar wie speelt is wijs, is vrij.

Vaak heeft het onderricht van een wijze dan ook iets van een spel, met fabels, gegoochel met getallen en praktijkvoorbeelden die iets van een klucht hebben. In het boek Spreuken draait de luiaard zich nog eens om in bed, ‘als een deur op haar scharnieren’. De mens die zichzelf al zzp’end afbeult hoort: ‘de zegen van de Onuitsprekelijke maakt rijk, zwoegen voegt er niets aan toe’. De dwaas buitelt als een nar door het boek heen. Spannende verleidingsscènes doen niet onder voor wat de moderne filmindustrie produceert. Zo lezen we in hoofdstuk 7 over een femme fatale:

‘Het was in de schemering, de avond viel/ ze grijpt een jongen vast en kust hem:/ Ik ging op zoek naar jou, ik heb je gevonden/ Ik heb mijn bed al opgemaakt met kostbaar linnen/ ik heb het besprenkeld met aloë en kaneel/ Kom laten we dronken worden van de liefde/ mijn man is niet thuis – En zonder na te denken liep hij achter haar aan/ Als een os die naar de slachtbank gaat.’

In de Wijsheid, zegt het boek Spreuken, is zowel het woord als de geest van God. Woord en Geest horen bij elkaar. Dat maakt spelen mogelijk. Een echt spel bestaat immers uit het woord, afspraken, spelregels en, anderzijds, uit ‘spirit’, inspiratie, teamgeest. Houdt een speler zich niet aan de regels, dan is hij een spelbreker. Een voetballer die met zijn handen een bal in het doel gooit zal geen applaus krijgen maar een rode kaart. Dat is het belang van de regels, van het woord, de orde.

Anderzijds gaat zonder geest de fut, de bezieling, de inspiratie eruit zodat je als kijker zo hard moet gapen dat er zomaar een zak chips in je mond kan verdwijnen.

De hele Bijbel door staan het Woord en de Geest in een tandemrelatie. Ze maken de goddelijke wijsheid, levenskunst mogelijk. Maar de kerk heeft vaak teveel het woord, het dogma, de moraal, de orde benadrukt zodat het spel bedorven is en de inspiratie verdwenen. Kijk, met de pas verschenen groene encycliek van paus Franciscus over klimaatverandering kun je het moeilijk oneens zijn, en de brief van de protestantse synode over het ambt is goed bedoeld.

Maar ach mensen, ach mensen, wat valt er in die stukken weinig te lachen! Terwijl toch juist de kerk de ‘dwaasheid van Christus’ verkondigt – dat doet het kabinet Rutte niet, niet de banken, niet Philips of Unilever. Als de kerk het niet doet, wie dan wel?

Misschien dat we daarom zo weinig engelen meer zien. Weet je waarom engelen kunnen vliegen? zei G.K. Chesterton – engelen kunnen vliegen omdat ze niet zwaar aan zichzelf tillen. Maar als ze vandaag hier op aarde landen zijn ze bang om nooit meer van de grond te kunnen komen.

Toch is Jezus de speelman van God. Hij zegt, in een van de oudste evangelieteksten (Luk 7,31-35), dat hij fluitend kwam en etend en drinkend, maar dat niemand wilde dansen – niemand wilde dansen! En wie het koninkrijk van God wil binnen gaan, moet worden als een kind. Wat is het voornaamste kenmerk van een kind? Dat het speelt. Mijn dochter

woont met haar gezin in Kathmandu. Toen daar laatst de aarde beefde en haar ouders in paniek waren, danste mijn kleindochter een zelfgemaakte 'earthquake dance'.

Te vaak staan wij stram en stijf van de orde en moraal en kunnen niet spelen. We zijn angstvallig op het woord, de regels, het gebod gericht (je moet in onze maatschappij presteren, je moet participeren). We moeten zoveel en maken zo een juk waaronder we zuchten.

Of we zwenken teveel naar de kant van de geest: ik leg me nergens op vast, ik hou alles open, 'anything goes'. In beide gevallen raken we de spanning tussen Woord en Geest kwijt, en daarmee de bezieling, de creativiteit, de levenslust. Mensen die in therapie komen hebben in elk geval één ding gemeen: ze kunnen niet spelen.

We weten niet meer wat wijsheid is, daarom ervaren we het boek Spreuken als saai. Saai? Wij zijn zelf saai, omdat we het lezen als een gids voor stoffige mummies, een gele gids vol moralistische regeltjes. We vergeten dat er in de Wijsheid ook een levendmakende geest is.

In de tekst vandaag hoorden we: Gods vloek is op de godlozen en zijn zegen over de rechtvaardigen.

Wie zijn die vervloekten? Dat zijn de eenzame mensen die zichzelf bijzonder serieus nemen, ze nestelen zich in de schijnbaar veilige burcht van kennis, reputatie en bezit. Ze willen orde, zekerheid. De geest kwijnt in hen weg, is een petieterig vonkje. Ze vatten de adviezen in het boek Spreuken wettisch op. Als ze goede werken doen is het dan ook met een zekere kramp in de kaken.

En evenals bij John Cleese, is de ironie dat ze uiteindelijk vaak het tegenovergestelde bereiken. Dit zijn de nette lui die onverwachts kunnen bezwijken voor de verleiding van fraude of seks. Dit zijn de serieuze vaders waarvan de kinderen ineens uit de band springen. Met wie had Jezus de meeste trouble? Niet met hoeren, niet met boeven, maar met keurige farizeeën die eenzijdig de wet benadrukten.

En wie zijn de gezegenden in het Spreukenboek? Dat zijn de mensen die moe zijn geworden, zo moe van het almaar zwaar tillen aan zichzelf. Daarmee zijn ze gestopt – heel wijs. Zij verwelkomen niet alleen Gods Woord maar ook de Geest zodat zij worden als engelen, ze spelen. Ze zetten zich niet vast in allerlei plannen en projecten maar zijn als een goede voetballer open voor het onverwachte moment, de kairos. Ze zijn spontaan, creatief, hebben vertrouwen, voelen zich verbonden, en kunnen lachen om zichzelf - een voorwaarde voor wat traditioneel heiliging wordt genoemd.

De wijze paus Johannes 23e zat eens aan een diner tegenover een vrouw die zo uit Spreuken weggelopen kon zijn, met een diep decolleté – diep als zo'n fontein in Rome waarin je een muntje wil gooien. Iemand boog zich naar de paus en zei verontwaardigd: Uwe eminentie, ziet u niet hoeveel mensen naar die vrouw kijken? Nee hoor, antwoordde de paus, iedereen kijkt naar mij of ik naar haar kijk.

Heiliging is het tegelijk vrolijke en pijnlijke proces van heel worden, hele mensen van God, helende mensen voor de wereld – net als speelman Jezus, die in het evangelie de wijsheid van God wordt genoemd.

Veel goede voornemens en hulpverlening pakken averechts uit omdat het vanuit een bezwaard, ikkig 'moeten' gebeurt zodat het juiste moment wordt gemist. Wat gisteren goed was, hoeft dat vandaag niet te zijn. Wie wijs is, is vrij van zichzelf, vrij voor de kairos – het juiste, creatieve moment om iets te doen of te laten.

Dan zie je ook steeds beter dat de hele schepping een samenspel is. Daarin staat niet de mens centraal, zoals de suggestie is van de groene encycieliek. Dat maakt ons veel te belangrijk. Het hele klimaatprobleem is juist ontstaan doordat Adam en Eva in het zweet huns aanschijns in de file staan, in de waan dat ze onbeperkt CO2 mogen uitstoten.

Nee, God zelf is het centrum van de schepping die een samenspel is van mensen en dieren en planten, van wolken, aardbevingen en engelen.

Wat is verantwoordelijkheid nemen? Je plaats innemen in dat kosmische spel – dan komen we tot ons recht en streven we beziel naar een wereld waarin niemand buitenspel staat.

Beter gezegd: op Gods tijd, de kairos, werkt hij zelf het goede in ons uit, door zijn woord en geest. Zoals de voetballer Maradona over een beroemd doelpunt zei: 'Het was de hand van God'. Amen.

Jean-Jacques Suurmond